

AKSEKİ, İLVAT BÖLGESİ AHŞAP KAPI TİPOLOJİSİ VE KİLİT SİSTEMİNİN 'TRAKA-TIFRAZ' BELGELENMESİ

Özlem SAĞIROĞLU¹, Tuğba KINIKLIOĞLU¹, S.Sezi KARAYAZI¹
osagirolu@gazi.edu.tr, tugbakiniklioglu@hotmail.com, sevimseziakman@gmail.com

¹ Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Maltepe /ANKARA

Özet

Antalya ili geçmiş medeniyetlerden günümüze kadar gelmeyi başarmış arkeolojik ve kentsel siteleri, anıtsal ve sivil mimarlık eserleri yanı sıra kırsal mimarlık eserleri ile de önem arz eden illerimizden biridir. İlin kuzeyinde, bulunan Akseki, İbradı ve Elmalı gibi ilçelerde taş ve ahşabın nitelikli kullanımı ile ortaya çıkmış değerli yapılar mevcuttur. Özellikle Akseki - İbradı havzasına özelleşen düğmeli kuru duvar tekniği ile inşa edilen yapıların Anadolu'da bir benzeri de bulunmamaktadır. Bu yapıların yapı sistem ve elemanlarındaki ahşap işçiliği de bölgeye özgü olup, nitelikli ve değerlidir. Akseki ilçesinin İlvat bölgesi köylerini oluşturan Bucakalan, Büyükalan ve Belenalan köyleri de genel olarak özgün nitelikleri ile günümüze kadar gelebilmeleri sebebi ile bu yöreye özgü yapıların önemli örneklerini bünyelerinde barındırmaktadır. Bu makale kapsamında 2004-2015 yılları arasında gerçekleştirilen çalışma ile İlvat bölgesi köylerindeki özgün kapılar incelenmiş, rölöveleri alınmış, yapım teknikleri değerlendirilerek tip özellikleri belirlenmiş ve tipolojileri oluşturulmuştur. Yöreye özgü kilit sistemi "Traka-Tıfraz" da metin içinde detaylandırılarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akseki, İlvat, Bucakalan köyü, Belenalan köyü, Büyükalan Köyü, Traka, Tıfraz, Ahşap kapı, Ahşap

DOCUMENTATION OF THE WOODEN DOOR TYPOLOGY AND THE LOCKING SYSTEM 'TRAKA- TIFRAZ' OF AKSEKİ, İLVAT REGION

Abstract

Antalya, where succeeded to reach the present day from the past civilizations, is one of the important cities with its rural architectural works besides its archeological and urban protected sites and monumental and civil architectural works. There are valuable buildings constructed via the qualified use of stone and wood especially at the districts such as Akseki, İbradı and Elmalı, where are situated on the north of the city. In particular, buildings constructed via 'timber-reinforced rubble stone masonry with projecting tie-beams' locally known as "düğmeli" which is a characteristic of Akseki - İbradı basin are found nowhere in Anatolia other than this area. Wood work of the construction system and elements of these buildings are also indigenous, and they are qualified and valuable. Bucakalan, Büyükalan and Belenalan villages which constitute the villages of İlvat area in Akseki district contain the most important examples of indigenous buildings as they have carried their authentic qualifications in general until the present day. Within the scope of this article the wooden doors of indigenous buildings in İlvat area villages were studied between 2004 and 2015, and their measured drawings were taken, their construction techniques were evaluated, their type characteristics were determined and their typologies were formed. The indigenous lock system "Traka-Tıfraz" of the wooden doors is also presented inside the text with its details.

Keywords: Akseki, İlvat, Bucakalan village, Belenalan village, Büyükalan village, Traka, Tıfraz, wooden door, timber

1. GİRİŞ

Kırsal mimari mirasa olan ilgi, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda başlamış, koruma ve gelecek nesillere ulaştırma bazındaki kaygılar yeni yeni ortaya çıkmış ve bu konuda adımlar atılmaya başlamıştır. Teorik bazda, Avrupa Konseyinin 1977 ve 1989 yıllarındaki tavsiye kararları¹ önemli gelişmelerdir. 2014 yılında Bursa ve Cumalıkızık köyünün UNESCO dünya miras listesine alınması, Safranbolu'ya bağlı Yörükköyü ile ilgili çalışmaların devamı da uygulamayı özendirici olmaları bağlamında önem arz etmektedir. Fakat bir çoğu kentsel ve yapı bazında tescili olmadığından bilinçsiz bir şekilde rant elde etmeye yönelik uygulamalar, son yıllarda kırsal mimariyi de tehdit eder hale gelmiştir. Bu durum makale kapsamında çalışılan İlvat bölgesi için de geçerlidir. Akseki İbradı havzasının eko-turizm bağlamında "alternatif turizm bölgesi" ilan edilmesi [1], buna yönelik başlatılan Kardelen Eko-Turizm gibi çalışmalar [2] yapıların ve dokunun korunması için bir potansiyel oluşturmakla birlikte, bozulmayı tetikleyici bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. İlvat bölgesi, Bucakalan, Belenalan ve Büyükalan köylerinden oluşmaktadır. Bölge henüz potansiyeli fark edilen, geleneksel dokusu, nitelikli ve yöreye özgü mimari dili ve özellikli işçiliği ile ön plana çıkan kırsal yapıları bazında önem arz etmektedir. 1960'lı yıllardan sonra tarım arazilerinin azlığı ve istihdam olanaklarının sınırlılığı gibi sebeplerle yoğun olarak dışarıya göç vermeleri sebebi ile, günümüzde nüfusları oldukça azalmıştır. Nüfusun azlığı, konutların kullanılmamasına, dolayısı ile köhnemeye ve yok olmaya sebep olsa da, kullanıcıların nitelihsiz ek ve yapı gibi müdahalelerini de kısıtladığından, köyler genel olarak, doku, yaşam kültürü, mimari özellikler ve elemanlar bazında korunmuş durumdadır. Fakat zaman içerisinde bozulmaları ilerleyen ve yok oluşa yaklaşan yapılar, acil müdahaleyi gerektirmektedir. Bu bağlamda Belenalan köyünün Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 22.11.2011 tarih ve 166 sayılı kararı ile, Bucakalan ve Büyükalan köylerinin 08.06.2015 tarih, 3775 ve 3776 sayılı kararlarla Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilmeleri önemli ve sevindirici gelişmelerdir. Fakat buna rağmen köylerin korunması bağlamında akademik çalışmalar haricinde yapılan herhangi bir çalışma yoktur.

İlvat Bölgesi köyleri ile ilgili yapılan akademik çalışma sayısı da yeterli değildir. Bu çalışmalar kapsamında, 2004 yılında Mimarlık Anabilim Dalı'nda tek bir yapının fotogrametrik yöntemle belgelenmesi konulu bir yüksek lisans tezi [3] ve bu tezden üretilmiş bir yayın [4], 2005 yılında Sanat tarihi Anabilim Dalı'nda İlvat bölgesindeki yapıların mimari ve süslemesi konulu bir yüksek lisans tezi [5] ve bu tezden üretilmiş bir yayın [6], 2015 yılında Mimarlık anabilim Dalı'nda Belenalan köyünün kırsal mimari doku özelliklerinin belirlenmesi konulu bir yüksek lisans tezi [7] ve bu tezden üretilmiş bir yayın [8], 2016 yılında Mimarlık Anabilim Dalı'nda Bucakalan köyündeki bir konutun restorasyon önerisi [9] konulu bir yüksek lisans tezi ve bu tezden üretilmiş bir yayın [10] sayılabilir. Fakat öncelikle belgelemenin, akabinde de korumaya yönelik çalışmaların yapılması gereklidir.

Bu makale kapsamında da, İlvat bölgesi köyleri olarak anılan Büyükalan, Bucakalan ve Belenalan köylerinin incelenerek, köylerde bulunan kapıların belgelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda özgün kapıların röleveleri alınmış, tip ve yapıım özellikleri değerlendirilerek tipolojileri oluşturulmuş ve elde edilen veriler sunulmuştur.

2. AKSEKİ / İLVAT BÖLGESİ KÖYLERİ GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1 Tarihi ve Cođrafi Özellikleri

İlvat bölgesi, (Akseki - İbradı havzası) Osmanlı imparatorluğu zamanında Alaiye (Alanya) Sancağına bağlıdır. Kanuni devrinde Akseki, Nevahi-i Alaiye adı ile Alaiye'nin 10 nahiyesinden birisidir. Alaiye sancağı Kıbrıs'ın fethinin akabinde Kıbrıs beylerbeyliğine, 1717 yılı sonrasında Adana Eyaletine, 1855 yılından itibaren ise Karaman eyaletine bağlanmıştır. 1856 yılında Alaiye, Cumhuriyetin ilanına kadar Akseki, İbradı Senir ma'a, Düşenbe ve Manavgat ile birlikte 5 kazası olan bir liva olarak ilan edilmiştir. Akseki 1868 yılında ayrı bir kaza olarak ilan edilmiş, cumhuriyetin ilanına kadar köylerinin sayısında olan çeşitli değişiklikler dışında idari durumunu korumuş; cumhuriyetin ilanı ile birlikte ise, Antalya'nın bir ilçesi olarak kaydedilmiştir [11]. Bucakalan köyü ile birlikte kuzeyindeki Belenalan ve batısındaki

¹ "1977: Granada Talebi: Bölgesel Planlamada Kırsal Mimari, Avrupa Pilot Projeler Programı Sempozyumu No: 5" ve "1989: Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Deđerinin Arttırılması Hakkında Tavsiye No: R (89) 6"

Büyükalan köylerinin üçünün isimlerinin sonundaki 'alan' ekleri; cumhuriyetin ilanı sonrasında 'ilvat' eki değiştirilerek eklenmiştir. Bu sebeple bu üç köy halk arasında "İlvat köyleri" olarak anılmaktadır.

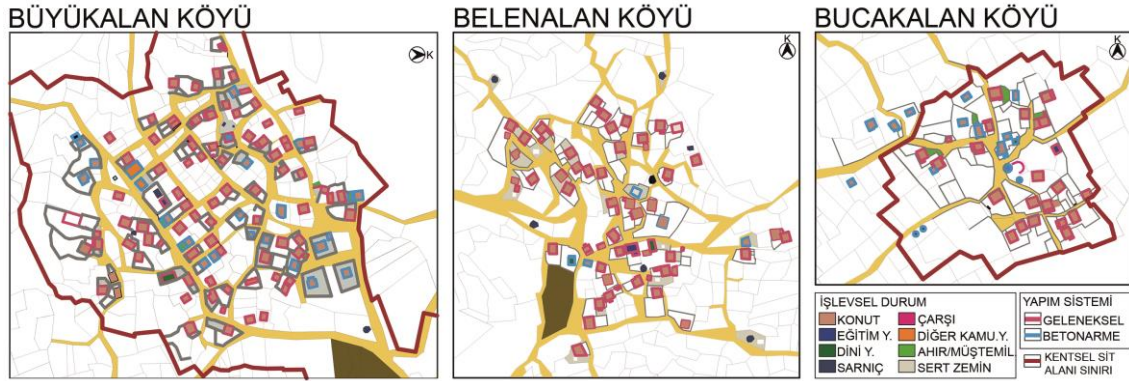
Bucakalan köyü ile ilgili Osmanlı dönemine yönelik nüfus veya diğer bilgilerine dair yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Köyle ilgili bulunabilen en eski belge, 166 sayılı "muhasabe-i vilayet-i Anadolu" defterindedir. Bu defterde, aynı köy olduğu bilinmemekle birlikte "bucak" adı ile günümüzde kurulu olduğu bölgede bir köy gösterilmektedir [12,13]. Özkaynak'ın referans vermeden verdiği bilgiye göre ise, Eski kayıtlarda adı "Armağın bucak" olarak, Yerle kasabasına bağlı bir mahalle adı altında geçmektedir [14,15]. Bir dönem Büyükilvat köyüne bağlı bir mahalle olduğu, sonrasında ayrıldığı bilgisine de rastlanmıştır [15]. Valilik resmi internet sitesinde, Belenalan ve Bucakalan çevresindeki kalıntıların Roma ve Selçuklu dönemine ait olduğu bilgisi bulunmakla birlikte, bu konuda yapılan bir çalışmaya rastlanılmamış olması sebebi ile, köylerin geçmişine atfedilmesi ihtiyat kaydı ile yapılmalıdır. Ayrıca nitelikli konutların 200 yıl ve öncesine tarihlenmesi [3], geç Osmanlı döneminde de mevcut bir yerleşim olduğunu göstermektedir. Köy, yerel halk arasında Aşağıbucak veya Bucakilvat olarak anılmaktadır [16]. Bucakalan köyü 950 m. yükseklikte düz ve ormanlık bir alanda kurulmuştur. Köy, Akseki ilçesinin güneybatısında ilçe merkezine 5.27 km uzaklıkta yer almaktadır. Bucakalan köyü, Büyükalan köyüne 3.06 km, Belenalan köyüne ise 2.33 km uzaklıktadır [17].

Belenalan köyü ile ilgili ise Enhoş; Antakya'nın Belen bölgesinden gelen halkının 200-300 yıl önce bölgeye yerleştikleri, bu sebeple köyün ilk isminin Belen olduğu, sonrasında Belenilvat, ve en son Belenalan adını aldığı bilgisini vermektedir [16]. Özkaynak ise, Defter-i Hakani kayıtlarında köyün adının mevcut olmadığı, dolayısı ile 980 (M:1572-1573) senelerinden sonra kurulduğunu tahmin ettiğini belirtmektedir. Köy ile ilgili olarak, Yerle karyesi dağıldıktan sonra Büyükilvat köyünün mahallesi haline geldiği için Belenilvat adını aldığı zannettiğini ifade etmiştir [14]. Köyde bulunan Belenalan eski camii'ne ilk hatip tayini 1833 yılında olmuştur [16]. Bu sebeple, köyün 1833 yılı öncesinde kurulduğu kesinlikle, diğer verilere dayanarak 1750 yıllarında kurulduğu ihtiyat kaydı ile söylenebilmektedir. Belenalan köyü, Akseki ilçesinin 6 km güneyinde 1000 m. yükseklikte hafif bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Ana ulaşım aksı olan D695 Konya-Manavgat karayoluna 1.7 km uzaklıkta konumlanmıştır. Yol ile görsel bağlantısı yoktur [7].

Büyükalan köyünün kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Enhoş, Defter-i Hakani kayıtlarında yerle karyesinin bir mahallesi olarak görüldüğünü, yerle karyesinin dağılmasından sonra köy olarak varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir [16]. Sümbül ise, köyde bulunan aşağı cami ile ilgili olarak, köyü gezdiği 1989 yılında, 559 sene önce yaptırıldığı bilgisini sözlü bilgilere dayanarak paylaşmakta, köyün tarihinin 600 yılı geçkin olduğunu belirtmektedir [18]. Köyün aşağı camisine hatip tayini ile ilgili H1308/M1890 tarihi Özkaynak, Enhoş ve Sümbül tarafından paylaşılmıştır [14,16,18]. Bu bağlamda ihtiyat kaydı ile 3 köy arasında en eski yerleşimin Büyükalan köyünde olduğu ifade edilebilmektedir. Köy, Akseki ilçe merkezine 7 km mesafede hafif bir tepe üzerine kuruludur. D695 Konya - Manavgat karayoluna 500 metre mesafede bulunmakta olup, yol ile görsel bağlantıya sahiptir.

2.2 Doku, Mimari ve Yapısal Özellikler

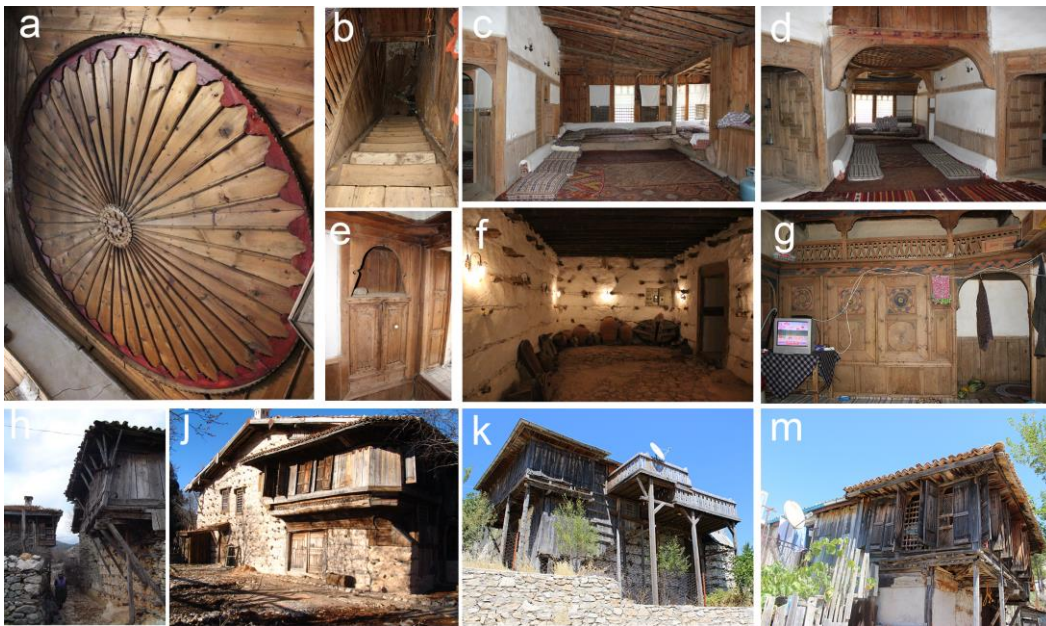
İlvat bölgesi köylerinden, Belenalan ve Büyükalan köyleri, Akseki'deki diğer köylere benzer şekilde yamaca yerleşmişlerdir. Bucakalan köyü ise, az engebeli bir düzlüğe yerleşmiş olup, tüm köylerin etrafı orman ve tarım arazileri ile kaplıdır. Sokaklar, hakim rüzgarı engellemeyerek, yapılara ulaşımını sağlayacak şekilde, topografyanın girdileri de gözetilerek konumlandırılmıştır. Ulaşım aksları, meydanadaki cami, okul ve/veya çarşıya yönelerek burada birleşmektedirler. Sokak genişlikleri 1.5-3 m arasında değişmektedir. Günümüzde pek çoğu mıcır ve asfalt kaplı olan sokakların özgün olanlarında kaplama taştır. Özgün olan sokaklarda sokağın bir bölümü çökertilerek, su arkı oluşturulmuş ve bu arklar sarnıçlara yönlendirilerek yağmur suyunun toplanması amaçlanmıştır. Yerleşim yerinden uzaklaşıp, tarım alanlarına yönelen yollar, gelişigüzel dökülmüş taşlarla sıkıştırılmıştır [17]. Kaldırım yoktur. Konutlardan uzaklaştıkça, tarım ve orman arazilerine yönelen yollar, toprak olarak bırakılmıştır. Köyde bulunan yapılar, bu sokaklar üzerinde, birbirlerinin ışığını, rüzgarını ve manzarasını kesmeyecek şekilde konumlandırılmıştır. Tüm bahçe içerisinde olup, ayrık düzendedir (Çizim.1).

Çizim 1. İlbat bölgesi köyleri (Büyükalın, Belenalan, Bucakalan), işlevsel durum ve yapım sistemi analizleri

İlbat bölgesi köylerinde bulunan konutların tümü iki katlı tasarlanmıştır. Zemin katlar hayvan yaşamı, işlik ve depolara, üst katlar ise aile yaşamına ayrılmıştır. Sofanın alt kattaki izdüşümüne "evöğün" veya "ahıraltı" adı verilmekte; Giriş kapısı olan "Borta" bu mekana açılmaktadır (Resim1f). Evöğün, genellikle sirkülasyon için kullanılmakta, tarım ve hayvancılığa yönelik ağır malzeme ve aletler burada saklanmaktadır. Ağıl, ahır, depo ve işlikler de evöğüne açılır, buradan dışarı ile ilişkilendirilir.

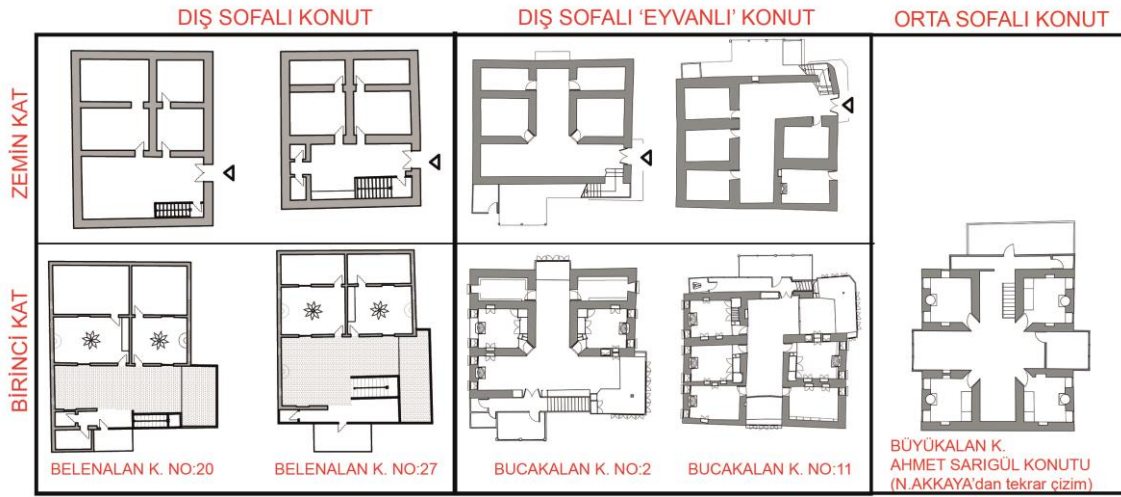
Yaşam katı olan birinci katla ilişkiyi evöğünden direkt sofaya açılan veya evöğünle kapısı aracılığı ile ilişkilendirilen merdiven sağlar (Resim1b). Merdivenler tamamı ile ahşaptan tasarlanmış olup, çift taraflı limon kirişlere geçirilen basamaklar yardımı ile oluşturulurlar. Konutların bir kısmında kagir beden duvarının önüne konumlandırılan merdiven, üst katta yörede "aralık" adı verilen hole açılmaktadır. Bu hol 'ayazlık' adı verilen balkonu (Resim1k), sofa (Resim1c, d) ve helayı birbiri ile ilişkilendiren mekandır. Bölgedeki konutların geneli dış sofalı tasarlanmıştır. Dış sofalı konutların dışında, tek bir orta sofalı konut örneğine Büyükalın köyünde rastlanmıştır [5]. Bazı konutlarda, dış sofa, odaların ortasına doğru uzatılmış, diğer cephe ile de ilişkilendirilmiştir (Resim1d). Bu tür sofaya sahip konutlar 'eyvanlı dış sofalı' konutlar olarak isimlendirilmiştir. Sofa, konutta yaşayan tüm aileler için ortak mekandır. Bu bağlamda ortak yemek pişirmek veya ısınmak için, 'başmak' adı verilen ocağı da barındırdığı örnekler mevcuttur. Dikdörtgen şeklinde tasarlanmış olan sofanın bir köşesinde mutlaka çıkma yapılmıştır. Yörede 'kafesönü' adı verilen bu çıkma mutlaka sekili tasarlanmıştır (Resim1c, h, j, m).

Resim 1. İlbat bölgesi köylerindeki konutlar ve iç mekan örnekleri

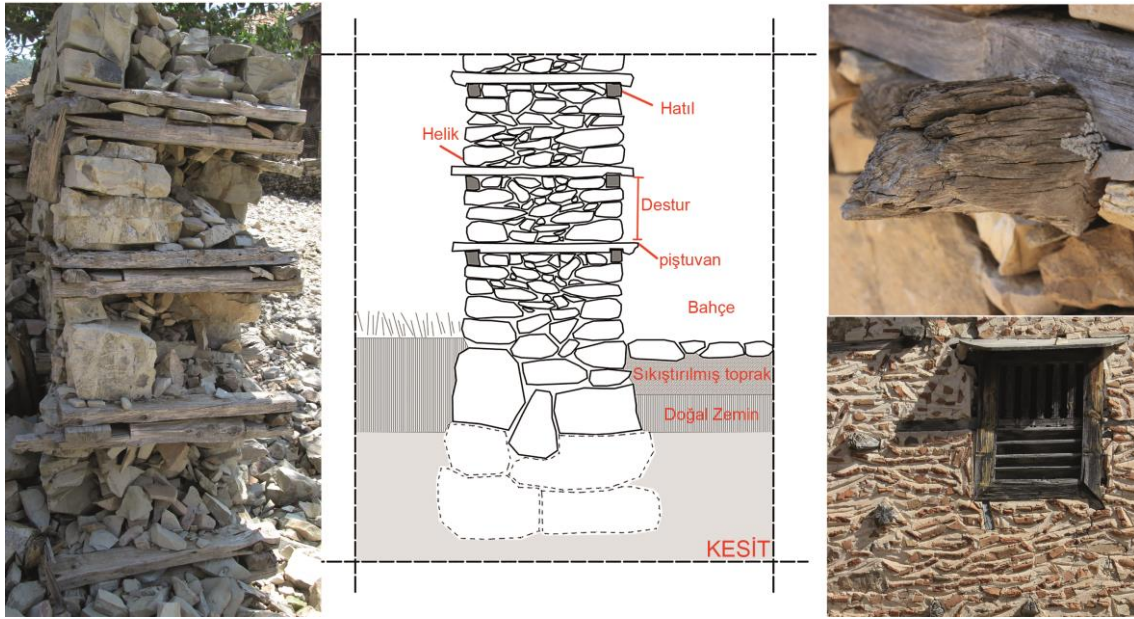
Oda ve kilerlerin kurgusu ve sofa ile ilişkilendirilmesi iki türlü yapılmıştır. Bunlardan ilkinde, her aile için bir oda ve kiler bütünü sağlayan; sofa ile tek kapı ile ilişkilenen bağlı mekanlar mevcuttur (Çizim 2-dış sofalı konut). Bu tip konutlar bölge genelinde çoğunluğu oluşturmaktadır. Diğer kurgu ise, her çekirdek aile için tek bir oda ve tüm aileler için ortak kullanılan kilerleri kapsar. Bu tip kurgu, eyvanlı dış sofalı konutlarda görülmekte, tüm mekanlar ayrı kapılarla sofa ile ilişkilenebilmektedir (Çizim 2-Dış sofalı eyvanlı konut, Orta sofalı konut).

Odalar, çekirdek ailelerin tüm ihtiyaçları için gereken çözümleri bünyesinde barındırmaktadır. İçinde yüklük, gusülhane, dolap, musandıra, lambalık ve başmak kurgulanmıştır (Resim 1e,g;Çizim2). Duvarlar sıvalı olup, tüm duvarları boydan boya dolaşan bir terek mevcuttur. Zemin ahşap kaplama tahtaları ile oluşturulmuştur. Tavan ise çıtalı ahşap tavan olarak kurgulanmış olup, mutlaka ahşap bir göbek tasarlanmıştır (Resim 1a). Kilerlerde ise isteğe göre bir küçük dolap bulunmaktadır. Tavan sade olup, isteğe göre duvarlar sıvalıdır. Konutun yaşam katında, özellikle oda içlerindeki ahşap mimari elemanların, tavan, kapı ve pencerelerin işçiliği niteliklidir.

Çizim 2. İlvat bölgesi köyleri plan tipolojisi

Köylerde bulunan tarihi yapılarda kullanılan, hatıllı kuru duvar tekniği, Akseki - İbradı havzasına özgüdür (Çizim3). Yörede düğmeli ev olarak adlandırılan konutlar bu teknikte yine yöre ustaları tarafından inşa edilirler. Bu teknikte duvar harçsız moloz taşlar ile oluşturulur. Yörede bu taşlara 'helik' adı verilmekte ve yakın çevreden toplanmaktadır. Harç kullanılmadığı için taşlarda oluşabilecek dağılma ise her 40-60 cm'de bir duvar içine uygulanan hatıl-düğme (piştuvan) sistemi ile elimine edilir. Bu sistemde duvar boyunca uzatılan ahşap hatıllar, alttan ve / veya üstten kertme sureti ile hatıllara geçirilen ince ahşap kütükler yardımı ile duvar içine sabitlenir. Hatılların üzerine geçirilen ince ahşap kütükler, duvar dışına doğru 10-20 cm uzatılırlar. Bu ince kütüklere yörede düğme veya piştuvan adı verilmekte, bu sistemin tekrarlandığı 40-60 cm lik mesafe ise 'destur' adını almaktadır. Hatıl ve düğmeler için genellikle sedir ve/veya andız ahşabı kullanılmaktadır [8].

Çizim 3. Akseki İbradı havzası ve İlvat bölgesi konutlarında görülen düğmeli kuru duvar tekniği detayı [8]

Zemin kat döşemesi helik adı verilen moloz taşların zemine dökülmesi ve zamanla sıkışması yöntemi ile döşenir veya toprak olarak bırakılır (Resim1f). Üst kat döşemeleri ise, kaba yonu kütüklerin 20-40 cm aralıklı olarak duvar içlerine uzatılarak yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu kirişlerin üstüne direkt ahşap kaplama tahtaları çakılmıştır. Çatılar ahşap oturma çatıdır. Çatı kaplamasının eskiden ahşap yonga levha olduğu bilinmekle birlikte, günümüzde örneği kalmamıştır. Çatıların tümünde Marsilya ve alaturka kiremit mevcuttur (Resim1j).

3. KAPILAR - TİP ÖZELLİKLERİ

İlvat bölgesi köyleri ile ilgili araştırma 2004-2015 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Bucakalan, Belenalan ve Büyükalan köyleri incelenmiştir.

Çizelge 1

İlvat Bölgesi Köylerinin İncelenme Durumu

	Bucakalan K.	Belenalan K.	Büyükalan K.
Mevcut özgün yapı sayısı	22	48	75
İncelenebilen özgün yapı sayısı	13	8	19
İncelenebilen özgün Borta Sayısı	42	62	105
İncelenebilen özgün iç kapı sayısı	50	43	158

Köyler, istihdam olanaklarının ve konfor koşullarının yetersizliği gibi sebeplerle İstanbul ve Konya gibi büyükşehirlerle, yakın il ve ilçelere sürekli göç vermektedir. Bu sebeple konutların pek çoğu kapalı durumdadır. Kapalı konut sahiplerinin bir kısmı yaz aylarında veya bayramlarda köye gelmekte, bir kısmı hiç gelmemektedir. Köyler kapsamında incelenebilen özgün yapı ve kapı sayıları Çizelge 1'de verilmiştir.

Köylerde bulunan kapılar bahçe /ana giriş kapısı "Borta" ve iç mekan kapıları olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

3.1 Bahçe ve Ana giriş kapıları "Bortalar"

Yörede bahçe ve ana giriş kapılarına "Borta" adı verilmektedir. Aynı özellikleri gösterdikleri için tek başlık altında ele alınmıştır.

Köylerde bulunan konutlar, bahçe içerisinde ayırık düzendedir. Bahçeler yörede "kuşkonmaz" veya "semerkandi" adı verilen duvarlar ile çevrilidir. Bu duvarlar, kapının bulunduğu bölümde yükselmekte ve kapıyı vurgulamaktadır. Bahçe kapılarının atmosfer koşullarından korunabilmesi için üstlerine kırma veya sundurma çatı yapılmış, saçaklar en az 1 er metre olacak şekilde içe ve dışa doğru uzatılmıştır. Çatıların üstü, orjinalinde ahşap yonga levha ile kaplanmış olup, çok az örneği günümüze ulaşmıştır. Zaman içerisinde tamirat görmüş olan bahçe kapılarının üst örtü kaplaması günümüzde alaturka kiremittir.

Resim 2. İlvat bölgesi köylerinden bahçe kapısı (Borta) örnekleri

Konut ana giriş kapıları, nicelik ve nitelik bağlamında bahçe kapıları ile benzerdir. Bahçe kapılarından ayrıldıkları yegane özellik, mutlaka çift katmanlı kurgulanmış olmalarıdır. Bahçe kapılarında ise tek katman uygulaması sıklıkla görülmektedir.

Bahçe ve ana giriş kapılarının tümü, ahşaptan çift kanatlı kurgulanmıştır. Kanat genişlikleri 100-130 cm, Kanat yüksekliği ise 210-240 cm arasında değişmektedir. Bu ölçülerin dışında kalan tek örnek, Belenalan köyü eski camisinde olup, kanatlar 80 cm genişliğindedir (Çizim4n).

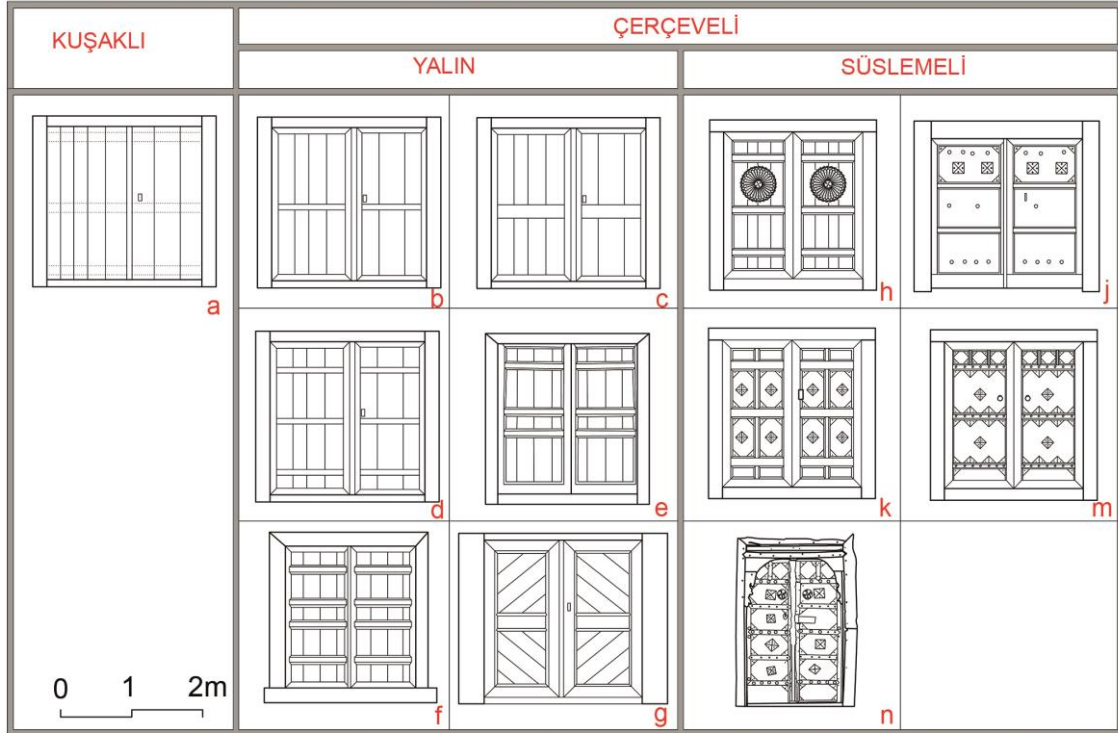
Çalışma kapsamında bortalar, öncelikle yapım detayının da değiştiği katman sayısına göre 2 grupta incelenmiştir.

a. Tek katmanlı bortalar

Tek katmanlı olarak kurgulanan bortalar, çalışma alanında sadece bahçe kapısı olarak uygulanmış olup, konut giriş kapısı olarak düşünülmemişlerdir. Kuşaklı ve çerçevesi olmak üzere iki tipi tespit edilmiştir.

Kuşaklı ve tek katmanlı olarak kurgulanan bortalarda, 2-3 cm kalınlığındaki ahşaplar yan yana getirilip arka kısımlarından 4-5 cm kalınlığındaki tekli kuşaklarla alt, orta ve üst olmak üzere 3 yerden sabitlenmiş, çapraz kuşak kullanılmamıştır. Kuşaklar sabitlenirken ahşapta yivin açıldığı veya açılmadığı örnekler mevcuttur. Sabitleme çivi, mısır veya mih ile yapılmış, bazı örneklerde çivi uçları kapı arkasından metal şapkalar ile kapatılmıştır.

TEK KATMANLI BAHÇE KAPILARI (BORTA)

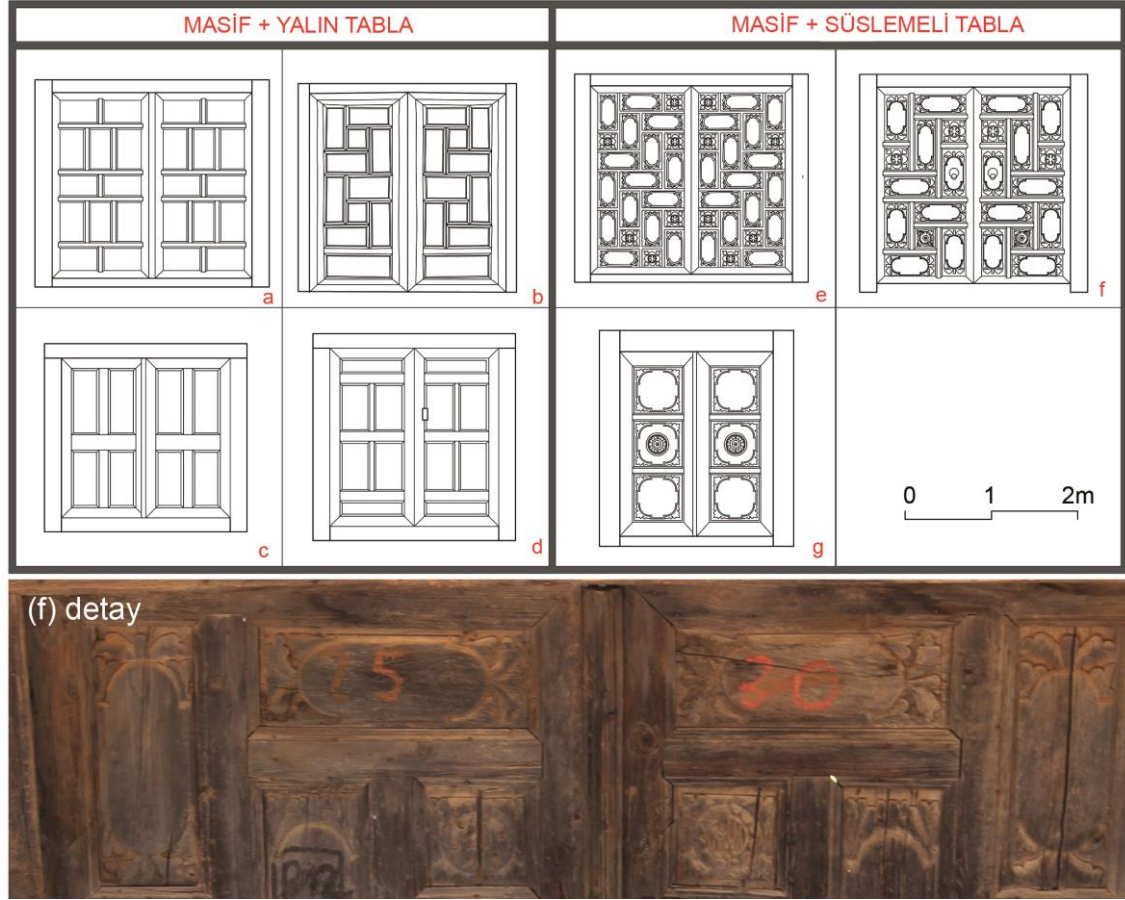
Çizim 4. İlvat bölgesi köylerindeki Tek katmanlı bahçe kapılarının (Borta) tipolojisi

Çerçevesiz olarak kurgulanan tek katmanlı bortalarda çerçeve içi 1.5-2.5 cm kalınlığında ahşapların dikine kurgulanması ile doldurulmuştur. Bu ahşaplar alt ve üst başlıklara zıvana birleştirilmişlerdir. Ahşapların sehim yapması kapı kanadının ön ve arkasından şaşırtılarak kurgulanan kuşaklarla önlenmiştir. Kuşaklar sabitlenirken ahşapta yivin açıldığı veya açılmadığı örnekler mevcuttur. Çerçevesiz tek katmanlı bortalarda kapı kanatlarının ön yüzünün yalın bırakıldığı örnekler çoğunluktadır. Fakat bazı örneklerde ise, ön yüzündeki kuşakların arası, çeşitli ahşap parçalar çakılarak süslenmiştir (Çizim4 detay k, n). Bu süslemelerde genellikle üçgen parçalar kullanılmış olup, tek bir örnekte ahşaplarla motif yapıldığı belirlenmiştir (Çizim 4, detay h).

b. Çift katmanlı bortalalar

Çift katmanlı olarak kurgulanan bortalalar, genellikle konut giriş kapılarında görülmektedir. Bu tip bortalarda kanadın ön kısmına gelen katman tablalı yapılmış olup, değişken sayıda kuşak kullanılmıştır. Arka kısma gelen katman ise en az 3 olmak kaydı ile kuşaklı tasarlanmıştır. Bu tipteki bortalalar kendi içinde tablaların süsleme durumuna göre yalın ve süslemeli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Çizim5).

ÇİFT KATMANLI BAHÇE / GİRİŞ KAPILARI (BORTA)

Çizim 5. İlvat bölgesi köylerindeki çift katmanlı bahçe / giriş kapılarının tipolojisi

3.1.1 Kapı Tokmak ve Halkaları

Yapılan araştırma kapsamında incelenen bortaların sadece birinde kapı tokmağı mevcuttur. Pirinçten döküm tekniğinde yapılmış bu yegane örnek, Bucakalan köyü 27 numaralı konut kapısındadır (Çizim6).

Kapı halkaları ise, istisnasız her bortada genellikle çift kapı kanadında, nadiren tek kapı kanadında mevcuttur. Büyük çoğunluğu demirden dövme tekniği ile yapılmış olup, az sayıdaki örnek döküm ile imal edilmiştir. Büyük bölümü atmosfer etkilerine maruz kalmaktan paslanmış durumdadır. Tespit edilen kapı halkaları 2 ana başlık altında değerlendirilmiştir.

a. Göbeksiz kapı halkaları

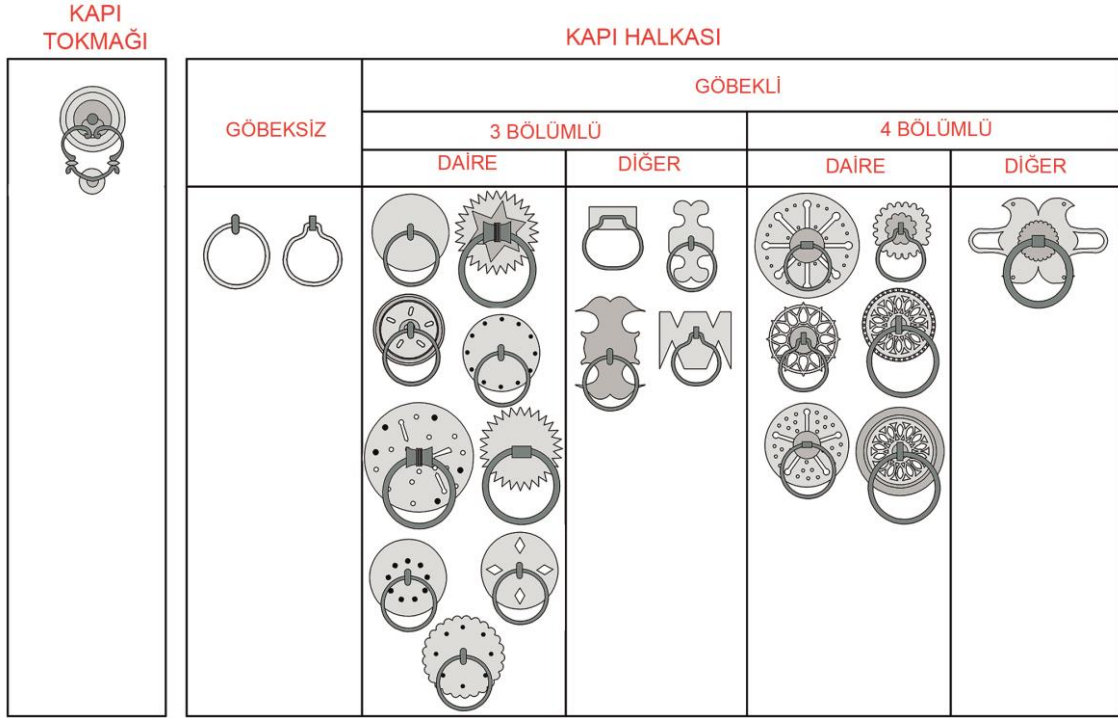
Sadece kulp ve kanca dan oluşan kapı halkaları bu başlık altında değerlendirilmiştir. Çalışma alanı kapsamında 2 tipi mevcuttur.

b. Göbekli kapı halkaları

Çalışma alanındaki kapılarda bulunan kapı halkaları genellikle Göbekli olarak tasarlanmışlardır. Göbekli kapı halkalarının tümünde kulp, kanca ve göbek kısımları mevcuttur. Bu bölümdeki halkalar, göbek dışını saran bölüme sahip olup olmamalarına göre 3 veya 4 bölümlü kapı halkaları başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Çalışma alanında bulunan, 3 bölümlü göbekli kapı halkalarının büyük çoğunluğu daire şeklindedir. Delik işi tekniğinde tasarlanmış olanlar olduğu gibi döküm olan örnekler de mevcuttur. Çalışma alanı kapsamında, daire şekli dışında, farklı geometriye sahip 3 bölümlü göbekli kapı halkasının 4 tipi mevcuttur. Bunlar sac ile yapılmışlardır.

4 bölümlü göbekli kapı halkaları ise, göbek etrafını saran bölüm ile diğer gruptan ayrılmaktadır. Bu tip kapı halkalarında da delik işi veya döküm örneklere rastlanmıştır. Bu grupta daire şekli dışında, farklı geometriye sahip 4 bölümlü göbekli kapı halkası örneği tek bir tane olup Çizim 6'da örneklenmiştir.

Çizim 6. İlvat köylerindeki kapı tokmağı ve halkalarının tipolojisi

3.2 Konut Kapıları

İlvat bölgesi konutlarında oda kapıları, odanın kısa kenarından veya köşesinden açılmak sureti ile iki şekilde kurgulanmıştır. Oda köşesinden açılan kapıların yapımı için, köşe, kapının sığabileceği kadar 45° olacak şekilde pahlanmış ve kapı açılmıştır (Çizim2).

İlvat bölgesi konutlarında zemin katlar hayvanlara ve depolama işlevine ayrılmıştır. Nadir örneklerde bu katta (Örn: No:11- Bucakalan köyü, N:43- Belenalan Köyü) misafir için bir oda ayrılmış olup, bu odanın girişi bahçeden verilmiştir. Zemin kattaki kapılar kuşaklı veya çerçeveli tasarlanmış olup, kalın ve dayanıklı kurgulanmıştır. Bu kapılarda kullanılan ahşapların kalınlığı en az 4 cm olup, enleri 25-40 cm arasında değişmektedir. Tek katmanlı olarak tasarlanmış olan bu kapıların genişlikleri 120-140 cm arasında, boyları ise 200-220 cm arasında değişmektedir. Kapılarda herhangi bir süsleme unsuru yoktur. Göbekli / Göbeksiz halka ve/veya zırza mevcuttur.

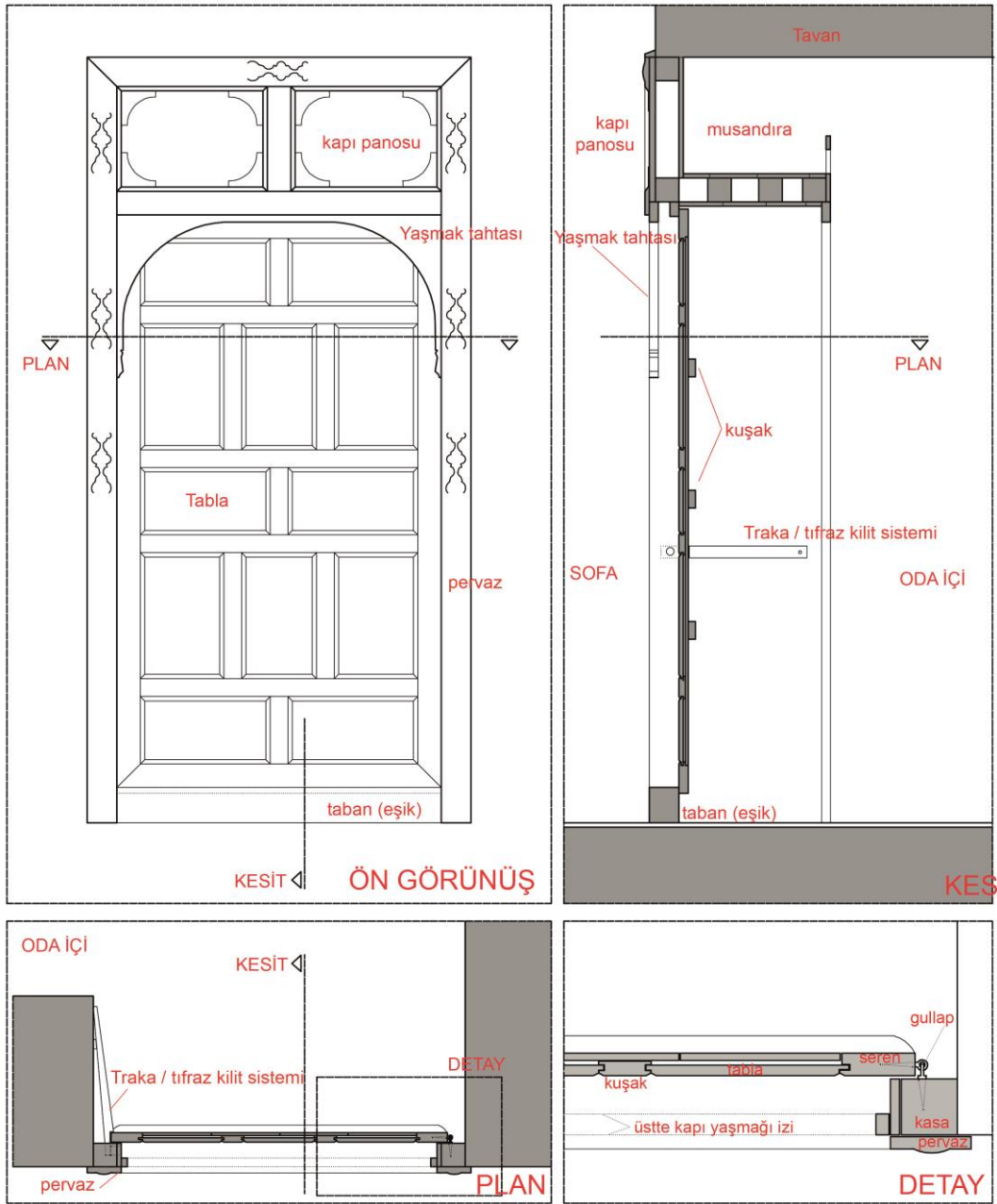
Resim 3. İlvat bölgesi köylerinden zemin kat kapısı örnekleri

Üst kat kapıları ise 2 farklı şekilde tasarlanmıştır. Bunlardan kuşaklı ve özensiz tasarlanmış olanlar, ayazlık veya hela kapıları için kullanılmışlardır. Fakat sofa ve odalar için tasarlanmış olan kapılar, önemli ve özenli bir ahşap işçiliğini barındırırlar. Çift katmanlı olan bu kapıların sofaya bakan yüzleri panolu olup, oda içine bakan kısımları kuşaklı tasarlanmıştır.

Oda kapıları genellikle süslü kurgulanmıştır. Süslemelerin kanat dışında olanları, pervazlarda veya üst pervazın devamında kapı üstünde kurgulanan panolarda görülebilmektedir. Ahşaptan yapılan bu panolarda da kuşakların arasında ahşap tabla tasarlanmıştır. Tablalar yalın bırakılabildiği gibi, bitkisel motiflerle veya dini içerikli yazılarla süslenenleri mevcuttur. Kapıların bir kısmının, sofaya bakan tarafında bir yağmak tahtası da bulunabilmektedir. Üstlerinde yelpaze motifi sıklıkla kullanılan yağmak tahtaları 3-5 cm kalınlığında olup, üst kısımda direkt kapı kasasına, yanlarda ise pervazlar üzerinden yine kasaya monte edilmişlerdir (Resim4).

Resim 4. Oda kapılarında panolu pervazlar ve yağmak tahtası örnekleri

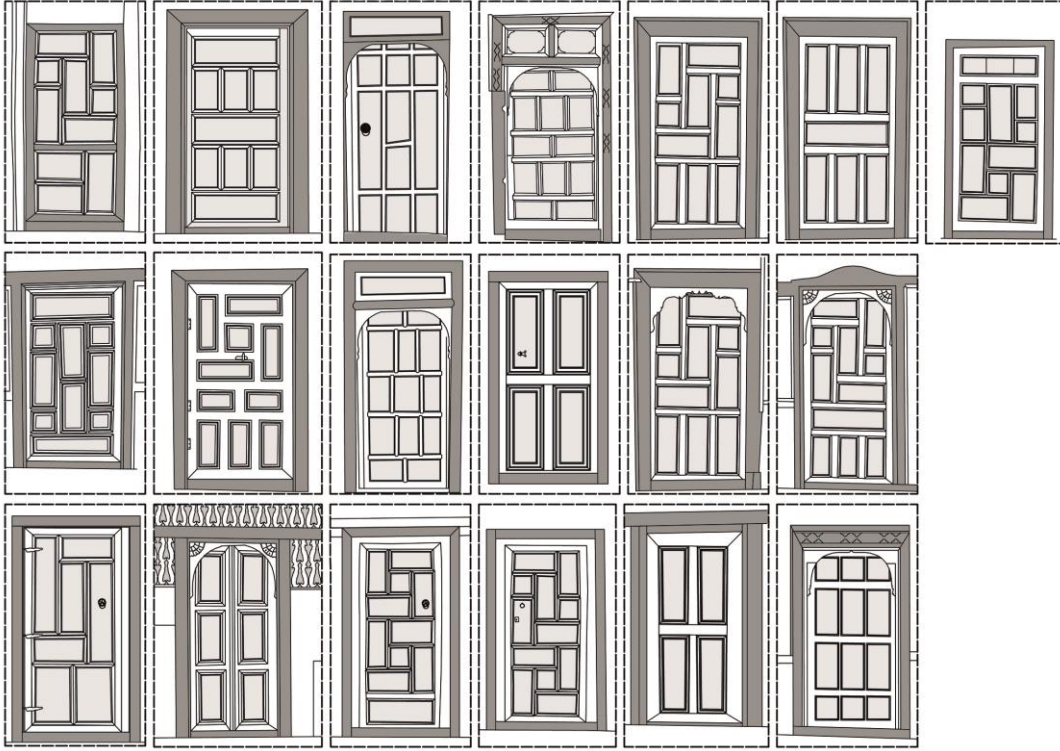
Çizim 7. Oda kapısından sistem detayı, Hüseyin Kunter konutu - Bucakalan Köyü

Oda kapıları, kendi içlerinde süsleme unsuruna göre 4 ayrı tip oluşturmaktadır.

3.2.1 Yalın tablalı kapılar

Yalın tablalı kapılar, genellikle yaşam katındaki kiler kapılarında veya küçük konutların kapılarında kullanılmışlardır. Üst pervaz üzeri panolu ve/veya yaşmak tahtalı olanları mevcuttur. Kapı kanatlarındaki kuşaklar düşey ve yatay olarak çok farklı sayı ve çeşitte kurgulanmıştır. Genişlikleri 3-6 cm arasında değişmekte olup genellikle 5 cm olarak uygulanmışlardır. Kapılarda ahşap dışında herhangi bir yapı malzemesi kullanımı yoktur. Kapılarda birer kapı halkası mevcut olup, kilit sistemi yöreye özgü olan Traka/tıfraz sistemidir (Bknz: Bölüm4). İlvat bölgesinde bulunan yalın tablalı kapıların çeşitlemeleri Çizim 8'de verilmiştir.

ÇİFT KATMANLI YALIN TABLALI ODA KAPILARI

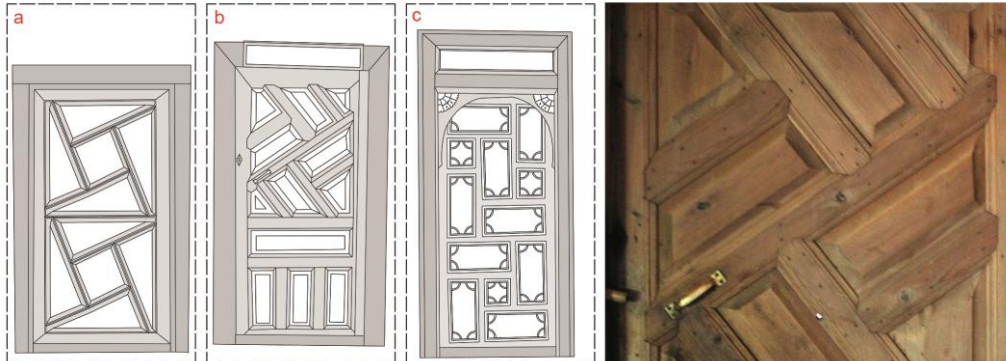

Çizim 8. İlvat bölgesindeki çift katmanlı yalın tablalı oda kapılarının tipolojisi

3.2.2 Geometrik süslemeli tablalı kapılar

İlvat bölgesi oda kapıları içerisinde oldukça az sayıda bulunan geometrik süslemeli tablalı kapılar, kendi içinde iki tip oluşturmaktadır. Bunlardan ilkinde tablalar ve tablaların arasındaki kuşaklar 30° açı ile çevrilmiş ve kanat serenlerine oturtulmuştur (Çizim9a, b). Bir diğer örnekte ise, tablaların köşelerinde çeyrek daire ile süsleme mevcuttur(Çizim9c). Kapılarda ahşap dışında herhangi bir yapı malzemesi kullanımı yoktur. Kapılarda birer kapı halkası mevcut olup, kilit sistemi yöreye özgü olan Traka/tıfraz sistemidir (Bknz: Bölüm4).

GEOMETRİK SÜSLEMELİ TABLALI KAPILAR

Çizim 9. İlvat bölgesindeki çift katmanlı geometrik süslemeli tablalı oda kapılarının tipolojisi

3.2.3 Bitkisel süslemeli tablalı kapılar

Bitkisel süslemeli tablalı kapılar, İlvat bölgesindeki oda kapıları içerisinde en özenli ve nitelikli ahşap işçiliğini barındıran kapılardır. Süslemeler, kapı kanadındaki kuşakların arasındaki tablalarda bulunmaktadır. Tablaların boyutları ve sayısı değişkendir. Masif ahşap üzerine oyma yöntemi ile işlenen çiçek ve yaprak soyutlamalarını içeren bu kapılar, orijinalinde büyük konutlarda bulunmaktadır. Kapılarda ahşap dışında herhangi bir yapı malzemesi kullanımı yoktur. Kapılarda birer kapı halkası mevcut olup, kilit sistemi yöreye özgü olan Traka/tıfraz sistemidir (Bknz: Bölüm4). Yapılan çalışma kapsamında elde edilen örnekler Çizim 10'da sunulmuştur.

BİTKİSEL SÜSLEMELİ TABLALI KAPILAR

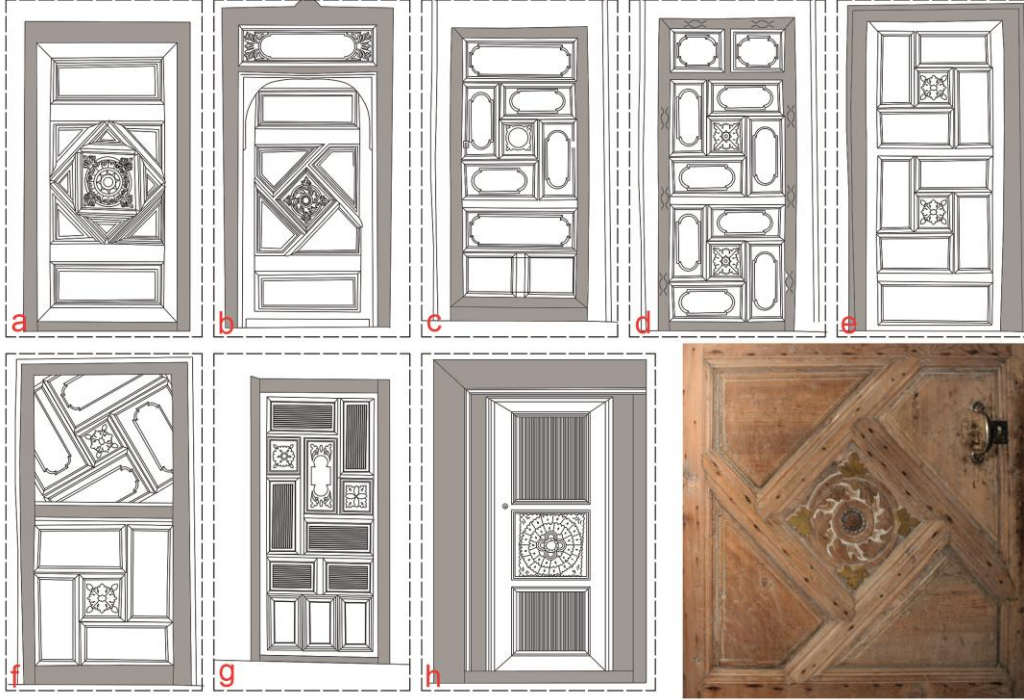

Çizim 10. İlvat bölgesindeki çift katmanlı bitkisel süslemeli tablalı oda kapılarının tipolojisi

3.2.4 Geometrik ve bitkisel süslemeli tablalı kapılar

Geometrik ve bitkisel süslemeli tablalı kapılar da, bitkisel süslemeli tablalı kapılar gibi genellikle büyük konutlarda görülmektedir. Bu kapılar da özenli ve nitelikli ahşap işçiliğini barındıran tablaların kuşaklar arasına monte edilmesi ile oluşturulmuşlardır. Kapılarda ahşap dışında herhangi bir yapı malzemesi kullanımı yoktur. Kapılarda birer kapı halkası mevcut olup, kilit sistemi yöreye özgü olan Traka/tıfraz sistemidir (Bknz: Bölüm4). Yapılan çalışma kapsamında elde edilen örnekler Çizim 11'de sunulmuştur.

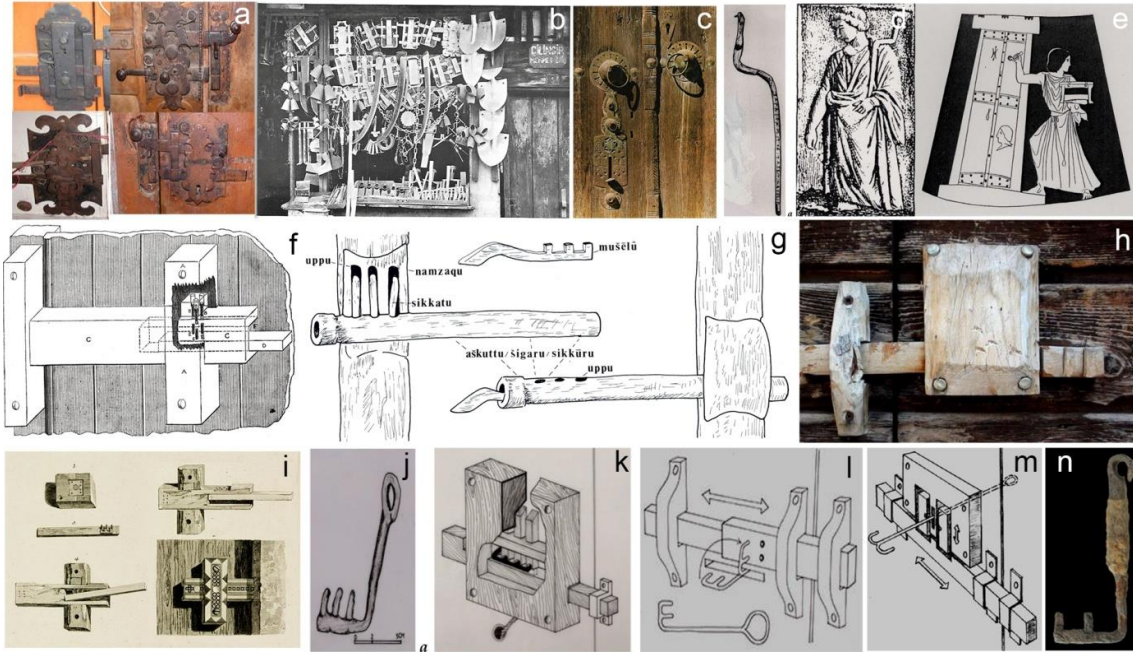
GEOMETRİK VE BİTKİSEL SÜSLEMELİ TABLALI KAPILAR

Çizim 11. İlvat bölgesindeki çift katmanlı geometrik ve bitkisel süslemeli tablalı oda kapılarının tipolojisi

4. KİLİT SİSTEMİ "TRAKA / TIFRAZ"

Anadolu'da bulunan ve kentsel özellik gösteren yerleşimlerdeki geleneksel Türk konutlarının kilit sistemleri ile ilgili özellikle yapılan herhangi bir çalışma mevcut değildir. Fakat günümüze kadar gelmiş bulunan geleneksel konutların kapıları, kapı tokmakları, kapı halkaları veya süslemeleri ile ilgili oldukça fazla yayın yapılmıştır. Bu yayınların pek çoğunda ise, yayın içinde kilit sistemlerine de değinilmiştir. Kentsel özellik gösteren bu konutların kapılarında kullanılan kilit sistemleri metal (genellikle demir, az sayıda bakır veya tunç) olup, ahşap herhangi bir örnek tespit edilmemiştir. Örneğin Söğütlü ve Kılıç, Mardin ilindeki geleneksel konutların kapılarını inceledikleri makalelerinde, kapıların tamamında basit kapazlama kilit kullanıldığını, ayrıca gerektiğinde kanatları sabitlemek için sürgü ve kanca eklendiğini belirlemişlerdir[29]. Yıldırım ve Kahraman ise, Afyonkarahisar ilinde bulunan geleneksel konutların kapılarında, kapazlama kilit ve zemberek sisteminin yoğunlukla kullanıldığını, bir kaç konutta özgün olmayan kilit sistemlerinin sonradan eklendiğini tespit etmişlerdir [30,31]. Çetin, geleneksel Sakarya evlerindeki bezemeleri incelediği makalesinde cümle kapılarının arkasında oldukça ayrıntılı kapı kilit sistemleri olduğunu tespit etmiş, bu demirden yapılmış sistemlerin özenli bir işçilikle gövde mandal ve kilit yuvasından meydana geldiğini belirlemiştir [32] (Resim 5a). Günay ve Göktaş Kaya ise Safranbolu evlerini inceledikleri kitap ve makalelerinde, özenli metal işçiliğinin örneği olan kapı kilitlerini belgelemişlerdir (Resim 5b, c) [33,34]. Tali ise, Germir geleneksel konutlarının kapılarını incelediği makalesinde, kapıdaki kilitlerin, bazen çok basit bazen de karmaşık düzeneklerle kurgulandığını, her kapıda, sayısı ile zenginliğin bağdaştırıldığı en az iki en fazla beş veya altı kilit bulunduğunu, metalden dövme ve kakma gibi tekniklerle nitelikli metal işçiliğinin birer örneği haline geldiğini tespit etmiştir [35]. Denктаş ise, Divriği'de kapı tokmak ve halkaları gibi, kilitlerin de metalden yapıldığını belirlemiştir [36]. Bu yayınların tümünde ortak olan özellik, yerleşimlerin kentsel özellik göstermesi ile kapı kilitlerinde metal malzemenin dövme veya dövme olarak kullanılmasıdır. İlvat bölgesinde ise, "traka veya "tıfraz" adı verilen, tamamı ile ahşaptan imal edilen bir kilit sistemi mevcuttur.

Resim 5. Metal ve ahşap kapı kilitleri

Kapı kilitlerinde ahşabın kullanılmasına dair bilgi, Potts ve Haddad'a göre, kazılarda keşfedilme olasılığının düşüklüğü yüzünden, genelde eski metinlerdeki anlatıma bağlı kalınmasından dolayı oldukça azdır [38,40]. Örneğin Şapolyo, kapı tokmaklarını anlattığı makalesinde bu konuya tek cümle ile "Mısırlıların tahtadan kilitler yaptığı ancak kapıyı çalmak için tokmak yapmadığı bilinmektedir" şeklinde değinmiştir [37]. Haddad ise, kapıyı kapatmak için kullanılan ilk kilitlerin ahşap sürgüler olduğundan, bildiğimiz anlamda ahşaptan imal edilen ilk kilitlerin ise Mısır ve Mezopotamya'da ortaya çıktığından bahseder. Bu kilitler sert ahşaptan, eğri yüzeylerden kaçınılarak yapılmışlardır [38]. Chubb ve Haddad, Mısır'da kullanılan kilit sistemini [39, 38] (Resim 5f, i), Potts ise Mezopotamya'da kullanılan kilit sistemini [40] (Resim 5g) tespit etmiştir. Bu kilitlerin geliştirilmesi ile ortaya çıkan ahşaptan imal edilmiş ilk örneğe 'homerik' kilit adı verilmektedir. (Resim 5d, e) Bu kilit iki ahşap destek üzerine monte edilmiş artı şeklinde ahşap bir sürgüsü olan, açmak için anahtar deliğine sokulan açılı metal veya ahşap anahtarın, sürgünün yatay hareketini kontrol ettiği bir sistemden oluşmaktadır [38]. Dawkins, bu kilit sisteminin kullanımın, geleneksel ve kırsal anlayışla Akdeniz adalarında [41] (Resim 5h), James ve Thorpe ise, Etiyopya'nın kırsal bölgelerinde günümüze kadar devam ettiğini belirlemiştir [42]. 'Homerik' adı verilen kilidin açılmasının kolaylığı sebebi ile sonraki aşamada keşfedilen daha gelişmiş sisteme ise Yunanistan Peloponnesus'ta, Laconia kazı alanında ilk örneğinin bulunmasının ardından 'Laconian' kilidi adı verilmiştir (Resim 5j, k, l, m, n). Bu sistemde öncelikle 3 dişli metal anahtarın yapıldığı, sonrasında kilidin bu anahtara göre tasarlandığı düşünülmektedir. Bu aşamadan sonra yapılan kilit ve anahtarların malzemesi metal olarak tasarlanmıştır [38].

Mısır'da kullanılan kilit sisteminin benzerine Anadolu'da kırsal bölgelerde de rastlanmaktadır. Bu kilitlere Nevşehir bölgesinde "tosbağa"[43], Malatya Bölgesinde "bağa","pağa" veya "paga"[44] (Resim 6a), Malatya'nın Pötürge ilçesinde "Zornak", "Zorna" veya "Zoğna"(Resim 6b) [45] kilit adı verilmektedir. Malatya bölgesindeki "Pağa" kilitleri inceleyen Kalkan, bu kilitlerin yapımında ceviz, dut, dişbudak veya kavak ağacından yararlandığını, cevizden yapılan kilitlerin dayanımının yüksek olması sebebi ile tercih edildiğini belirlemiş, bu kilitlerin en az 3, en fazla 4 dilli olarak, Pağa teknesi, Sürgü-Kol (Zoğna), Dil, Anahtar ve Kapak tahtasından oluştuklarını belgelemiştir (Resim 6a, b, e) [44]. Tan ise, benzer kilitlerin Batı Karadeniz bölgesinde Bolu, Kastamonu, Zonguldak, Karabük, Bartın, Çankırı ve Sinop illerinin kırsal bölgelerinde, Samanlı, dam, depo, ağıl v.b. yapıların kapıları ile bahçe kapılarında bulunduğunu, bu kilitlerin de tabla, kapak (gövde), sürgü-kol, Sürgü takozu ve anahtar olmak üzere 5 parçadan meydana geldiğini belirlemiştir (Resim 6c, d) [46].Günümüzde Nevşehir yöresinde halen daha üretilen tosbağa kilitler bulunduğu ise Alkan tarafından belgelenmiştir (Resim 6f) [43].

Resim 6. Malatya, Batı Karadeniz Bölgesi ve Nevşehir'de tespit edilen ahşap (tosbağa/ bağa/zorna) kilitler.

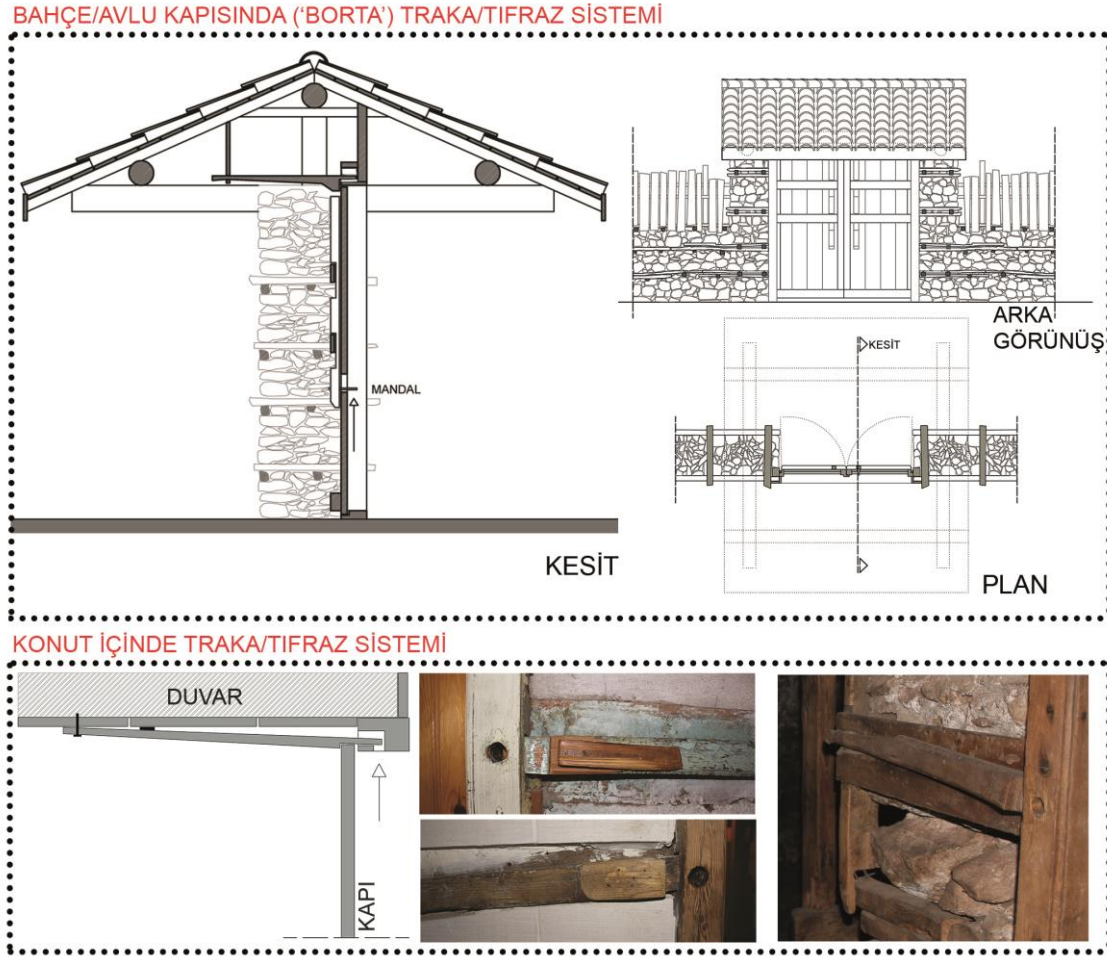
Bu bölümün konusunu oluşturan 'traka' veya 'tıfraz' adı verilen kilit sistemine dair yapılan özel bir yayın bulunmamaktadır. Fakat literatür incelemesinde, Kavas'ın bu kilit sistemine İlvat bölgesinin 15 km batısında bulunan Ürünü köyünde [24,27] ve 45 km güneydoğusunda bulunan İncirkırı kırsal yerleşmesinde [28] rastladığı bilgisine erişilmiştir. Bozkurt ise bu sistemi, İlvat bölgesinin 84 km kuzeyinde bulunan Konya'nın Gökyurt ilçesinde, köy odalarını incelediği makalesinde belgelemiştir [47]. Yapılan alan çalışmasında, bu sistemin Manavgat, Akseki ve İbradı ilçelerinin tümünde, kırsal alanlardaki geleneksel konutlarda görüldüğü, yazarlar tarafından da belirlenmiştir. "Traka" veya "tıfraz" adı verilen bu kilit sistemi, pencere, kapı ve zaman zaman dolaplarda da uygulanmaktadır. Bu sistem, ahşap elemanların yaşanmışlıklardan beslenen bir akıl ürünü olarak bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Sistemin uygulanmasındaki birinci sebebi Kavas, evcil veya evcil olmayan hayvanların kapıyı açabilmesinin engellenmesi olarak belirlemektedir [27]. Kilitlerde kullanılan ahşap, yapılarda kullanılan ahşap gibi yakarı çevredeki Toros dağlarından elde edilmekte ve genellikle yörede "katran" adıyla bilinen Sedir ağacı kullanılmaktadır. Yapılan çalışmada bu sistemin Borta veya çift kanatlı kapılarda ve oda kapılarında farklı şekillerde uygulandığı belirlenmiştir.

a. Borta veya çift kanatlı kapılarda Traka / Tıfraz kilit sisteminin uygulanışı

Bortalarda kullanılan traka / tıfraz sisteminde, ahşap kapı kanatlarının her birinin arkasındaki kuşakların bir bölümü dikine konulan bir ahşap parçanın rahatlıkla düşeyde gidip gelebileceği şekilde oyulmuştur. Bu oyukların arasına yerleştirilen ahşap parça, kanatların ön kısımdan bir dövme demir mandala tutturulmuş, bu mandal yardımı ile hareket edebilir hale getirilmiştir. Kapının açılması için mandal yukarı kaldırıldığında, mandalın bağlı olduğu ahşap parça, üstten kapı kanadını tutan bir diğer ahşap parçayı iterek, kapı kanadının serbest kalmasını sağlamaktadır. Kapının kilitlenmesi ise, kuşakların arasındaki ahşap parçanın yukarı doğru hareketini kısıtlayacak bir başka ahşabın sistem arasına sıkıştırılması ile sağlanmaktadır (Çizim12).

b. Oda kapılarında Traka / Tıfraz kilit sisteminin uygulanışı

Oda kapılarındaki traka - tıfraz sisteminde, kapı kanadının serbest tarafındaki duvara, bir ahşap parça, oda içinden monte edilmektedir. Bu parçada kapı kanadını kapalı tutacak şekilde bir yuva oluşturulmuş, kapı kapandığında bu yuvanın kanadın arkasına kayarak kapıyı kapalı tutması sağlanmıştır. Kapının açılması ise, pervazın içine doğru uzatılan ahşap parçanın, pervazda açılan bir delikten parmak yardımı ile itilmesi ve kanadın yuvadan kurtulması yöntemi ile sağlanmaktadır (Çizim12).

Çizim 12. Bahçe - giriş kapısında (Borta) ve oda kapılarında traka - tıfraz kilit sistemi

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İlbat bölgesi köylerindeki kapı halka ve tokmaklarında, genellikle demir ve pirinç kullanıldığı görülmüştür. Demir, dövme ve döküm tekniğinde, pirinç ise döküm tekniğinde uygulanmıştır. Kapı halkalarında süsleme tekniği olarak kabartma ve delik işi uygulaması çoğunluktadır. Kapılarda ise ahşap dışında bir malzeme kullanılmamıştır. Genellikle çift katmanlı olarak kurgulanan kapıların süslemesi dışa bakacak şekildedir. Süsleme bazında tablalarda oyma tekniği ile yapılmış geometrik ve bitkisel süslemeler görülmektedir. İşçilik nitelikli ve yöreye özgüdür. Kapılarda ise "traka" veya "tıfraz" adı verilen kilit sistemi uygulanmıştır. Bu sistem, hiç bir metal parça barındırmaması, tamamı ile ahşaptan imal edilmesi sebebi ile diğer kırsal alanda bulunan konutlarda kullanılan ahşap kilitlerden ve kentsel alandaki konutlarda kullanılan metal kilitlerden ayrılmaktadır. Orta Anadolu'nun güneyi ve Güneybatı Anadolu'da yaygın olarak kullanıldığı anlaşılan bu sistem, hayvanlar tarafından erişimin imkansız olması ve bölgede yoğun olarak

bulunan ahşabın tek başına kullanılarak yapılabilmesi sebebi ile yaşanmışlıklarla ve çevrenin imkanlarıyla şekillenip incelen bir aklın ürünüdür.

İlvat bölgesi köyleri, nüfusu gün geçtikçe istihdam olanaklarının olmayışı, tarım arazilerinin azlığı ve yatırım olmaması gibi sebeplerle azalan, ulaşım olanakları kısıtlı köylerimizdendir. Bu problemler, yapıların köhnemesine ve zaman içinde yıkılmasına sebep olsa da, doku bütünlüğünün, mimari karakterin, yapım sistemi ve yaşam kültürünün korunarak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Köyler el değmemiş doğası ve özgün doku ve karakteri ile bir kültürel peyzaj alanı karakteri göstermektedir. Ünik yapım sistemi, özgün yapısal detayları ve nitelikli ahşap işçiliğine sahip yapı elemanları ile çok değerli olan bu bölge ve yapıların öncelikle belgelenmesi, akabinde üniversite, STK, Belediye ve bireylerin; finansman kaynağı, projelendirme, teknik hizmet ve eleman bazında sorumluluk alarak geleceğe sağlıklı bir şekilde ulaşımın sağlanması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, kırsal mimari miras; yapısal ve doku özellikleri ile; kırsal yaşamı, alışkanlıklar, ihtiyaçlar, gelenek ve görenekler bazında günümüze taşıyan tarihi belgelerdir. Değerlidir ve korunması gereklidir.

KAYNAKLAR

- [1] İnternet: Akseki'de alternatif turizm olanakları-Ajansbir. (2006). URL: http://www.ajansbir.com/haber-10136-10136-10136-akseki_de_alternatif_turizm_olanaklari_.html
- [2] İnternet: Proje künyesi TR61/15/TRZMK/0031- Kardelen Eko-TUR (2015). URL: <http://proje3.akdenizbelbir.gov.tr/index.php?islem=goster&id=3>
- [3] Ö., SAĞIROĞLU, "Yersel Fotogrametrik Rölöve Ölçüm Tekniğinin Ömer Duruk Evi Örneği Üzerinde Uygulanması Ve Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2004, Ankara.
- [4] Ö., SAĞIROĞLU, "Yersel Fotogrametrik Rölöve Ölçüm Tekniğinin Ömer Duruk Evi Örneği Üzerinde Uygulanması ve Değerlendirilmesi" Taşınmaz kültür Varlıklarını Tespit ve Belgeleme Yöntemleri Koruma Sempozyumu bildiri kitabı, 61-69, 2009, Mersin.
- [5] N., AKKAYA "Akseki İlvat köyleri ve çevresindeki eski Türk evlerinin mimari ve süslemesine yeni bir yaklaşım", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, Konya.
- [6] N., SARIGÜL, "Akseki İlvat köyleri ve çevresindeki geleneksel Türk evlerinden örnekler", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27:119-127,2012.
- [7] S. S., KARAYAZI, "Akseki İlçesi, Belenalan Köyü Kırsal Mimari Doku özelliklerinin Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü, 2015, Ankara.
- [8] S.S., KARAYAZI, Ö. SAĞIROĞLU, "Documentation Of Rural Architectural And Textural Characteristics And Determination Of The Problems Of Akseki Belenalan Village", Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning, [Basım aşamasında].
- [9] M. ŞENOCAK, "Akseki Bucakalan köyü Mehmet Duruk konutu restorasyon önerisi", Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, Ankara.
- [10] M. ŞENOCAK, Ö. SAĞIROĞLU, "The Restoration Proposal For Mehmet Duruk Rural Dwelling In Akseki, Bucakalan Village", Gazi University Journal of Science [basım aşamasında]
- [11] S.H. ÖZKAN, "XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Alâiye sancağının İdarî yapısı ve nüfus durumu"; TÜBAR, XXIX:275-291, 2011.
- [12] İ.H. KONYALI, A. YILDIZ, "Manavgat Tarihi", Medya Işıl, 2009, Antalya.
- [13] 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530); T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 27; 1995, Ankara.
- [14] K. ÖZKAYNAK, "Akseki Kazası", Akgün Matbaası, 1954, Ankara.
- [15] İnternet: Akseki ilçesi kaymakamlığı - köylerimiz. (2016) URL: http://www.akseki.gov.tr/default_b0.aspx?content=201
- [16] M. ENHOŞ, "Bütün yönleri ile Akseki ve Aksekililer", Hüsniyat Matbaası, 1974, İstanbul.

- [17] H. ALİM, Ö. SAĞIROĞLU, "Antalya İli Akseki İlçesi İlvat Bölgesinde Sürdürülebilir Barınma İçin Konut Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi", 2nd International Sustainable Buildings Symposium Proceedings, 27-28 Mayıs 2015, 75-83, Ankara.
- [18] A. SÜMBÜL, "Evliya Çelebi gibi geze geze: Akseki kazası ve köyleri"; Yaylacık Matbaası, 1989, İstanbul.
- [19] U. İZGİ, B.B. AYSEL, "Kapılar hafif bölmeler detaylar", YEM yayınları, cilt1,2, 2003, İstanbul.
- [20] F. ULUENGİN, B. ULUENGİN, M.B. ULUENGİN, "Osmanlı Anıt mimarisinde klasik yapı detayları", Yem Yayınları, 2011, İstanbul.
- [21] İ.B.B. KUDEB Müdürlüğü, "Geleneksel ahşap yapı uygulamaları", KUDEB yayınları 3, 2009, İstanbul.
- [22] ULUENGİN M.B., "Mimari metaller, özellikleri, bozulma nedenleri, koruma ve restorasyon teknikleri", Birsan yayınevi, İstanbul, 2006.
- [23] E. BOSTANCIOĞLU, "Ahşap yapım sistemleri", İstanbul kültür Üniversitesi Yayınları No:7, 2004, İstanbul.
- [24] K.R. KAVAS, "Patterns of environmental coherence in the rural architectural tradition of Ürünlü (Akseki-İbradı basin)", METU JFA, (28:1) 23-40, 2011.
- [25] M. DAVULCU, "Ormana Yöresi Geleneksel Konut Mimarisi Ve Yapıcılık Geleneği", Kalemşi Dergisi. 3(5): 47-96, 2015.
- [26] R. GÜNAY, "Elmalı ve Yöresel Mimarlığı", Ege Yayınları, 2008, İstanbul.
- [27] K.R.KAVAS, " Environmental Aesthetics Of The Rural Architectural Tradition In The Mediterranean Highlander Settlement: The Case Study Of Ürünlü", ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, Ankara.
- [28] K.R.KAVAS, " Alanya-İncirkırı Geleneksel Kırsal Mimarisinde Doğa-Kültür İlişkisi", ZfWT Journal of world of Turks. 3(1): 271-289, 2011.
- [29] C. SÖĞÜTLÜ, E. KILIÇ, "Geleneksel Mardin evlerine ait ahşap kapıların incelenmesi" , Politeknik dergisi, 13(4):255-261, 2010.
- [30] N.KAHRAMAN, "Geleneksel Afyonkarahisar evlerine ait kapıların incelenmesi", Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2004, Ankara.
- [31] K. YILDIRIM, "Geleneksel Afyonkarahisar evlerine ait kapılar üzerine bir araştırma", Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der., 21(1):75-85 , 2006.
- [32] Y. ÇETİN, "Geleneksel Sakarya Evlerinde Bezeme", Karadeniz Araştırmaları, 48:143-164, 2015.
- [33] R. GÜNAY, "Geleneksel Safranbolu evleri ve oluşumu", Kültür Bakanlığı yayınları, 1981, Ankara.
- [34] L. GÖKTAŞ KAYA, "Geleneksel kapı halka ve tokmakları: Safranbolu", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12):341-369, 2010.
- [35] Ş. TALİ, "Germir evlerinin giriş kapı tasarımları üzerine tipolojik bir araştırma", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 21:165-185, 2008.
- [36] M. DENKTAŞ, "Divriği'nin kapı tokmakları ve kapı halkaları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(2):113-139, 2005.
- [37] E. ŞAPOLYO, "Kapı Tokmakları", Önyasa, 56: 13-14, 1970.
- [38] N.A. HADDAD, "Critical Review, Assessment And Investigation Of Ancient Technology Evolution Of Door Locking Mechanisms In s.e. Mediterranean", Mediterranean Archaeology and Archaeometry, 16(1):53-74, 2016.
- [39] J.CHUBB "On The Construction Of Locks And Keys", Institution Of Civil Engineers, 1850, London.
- [40] D.T.POTTS, "Locky and key in ancient Mesopotamia", Mesopotamia, 25:185-192, 1990.
- [41] R.M. DAWKİNS, R.M. "Notes From Karpathos", BSA, 10(4):83-102, 1903.
- [42] P. JAMES, N. THORPE "Locks and Keys". In Ancient Inventions. New York: Ballantine Books, 1994.
- [43] B. ALKAN, 04.03.2016, http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/nevsehir-haberleri/binlerce-yillik-tosbaga-kilit-ler-hayat-buluyo_252741/

- [44] A.KALKAN, "Etnoarkeolojinin Anadolu'da uygulanabilirliği", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009,Aydın.
- [45] H.ŞAHİN, " Traditional Wooden Door Locks in the Malatya Region", Ethnoarchaeological Investigations In Rural Anatolia, 3:75-81,2006.
- [46] N.TAN, "Batı Karadeniz bölgesinde ahşap kapı kilitleri",İş Bankarası kültür ve Sanat Dergisi, 34:35-37,1997.
- [47] T. BOZKURT, "Konya Gökyurt (Kilistra) köy odaları", Milli Folklor Dergisi, 28(109):201-216, 2016.